

УДК 911.37 (477.54)

Костянтин Немець, Павло Вірченко, Катерина Кравченко

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ (З ПОЗИЦІЙ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ)

У статті проведено аналіз системи розселення Харківської області з позицій системного підходу, виявлено її властивості та напрямки розвитку. Визначено чинники формування та розвитку розселенської мережі Харківщини. Виявлено особливості системи розселення Харківської області та визначено ранги організаційних ядер системи розселення за людністю, згідно з вихідними положеннями інтегральної теорії систем розселення. Визначено проблеми і перспективи розвитку системи розселення Харківської області та запропоновано заходи для їх вирішення.

Ключові слова: система розселення, організаційні ядра розселення, центр тяжіння, ранг, системний підхід, системний аналіз, комплексний розвиток, регіональна політика.

Константин Немец, Павел Вирченко, Екатерина Кравченко. ОСОБЕННОСТИ РАССЕЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ (С ПОЗИЦИИ СИСТЕМНОГО ПОХОДА). В статье проведен анализ системы расселения Харьковской области с позиций системного подхода, выявлены ее свойства и направления развития. Определены факторы формирования и развития поселенческой сети Харьковщины. Выявлены особенности системы расселения Харьковской области и определены ранги организационных ядер системы расселения по численности населения, согласно с исходными положениями интегральной теории систем расселения. Определены проблемы и перспективы развития системы расселения Харьковской области и предложены мероприятия для их решения.

Ключевые слова: система расселения, организационные ядра расселения, центр тяжести, ранг, системный подход, системный анализ, комплексное развитие, региональная политика.

Kostyantyn Nemets, Pavlo Virchenko, Kateryna Kravchenko. FEATURES SETTLEMENT OF KHARKIV REGION (WITH SYSTEM APPROACH). The article analyzes the system of settlement of Kharkiv region with the system approach, revealed its properties and directions of development. The factors of formation and development of the settlement network of Kharkiv. Allocated the features of the system of settlement of the Kharkiv region and determined the rank of organizational core settlement system for the population, according to the original terms of the theory of integral settlement systems. Identified problems and prospects of development of the settlement of t Kharkiv region and suggested measures to address them

Key words: settlement system, organizational cores of settlement, the center of gravity, rank, systematic approach, system analysis, integrated development of regional policy.

Актуальність теми дослідження. Особливості розселення людей завжди мали важливе значення для пізнання процесу територіальної організації господарства, соціальної сфери та раціонального використання природних умов і ресурсів певної території. У сучасних умовах розвитку суспільства сукупності населених пунктів перетворюються у системи, внаслідок посилення їх функціональності та взаємопов'язаності. Розвиток поселень територій різних масштабів веде до формування систем розселення неоднакового рангу, серед яких важливе місце посідають регіональні системи розселення.

Аналіз та пізнання механізмів функціонування й розвитку регіональних систем розселення виступають важливим напрямком суспільно-географічних досліджень на основі яких можлива розробка програм комплексного розвитку та ефективної організації всіх елементів території.

Система розселення Харківської області є однією з важливих підсистем національної соціогеосистеми, яка визначає не тільки особливості територіального розподілу населення у межах регіону, а й економічний та господарський розвиток Північно-Східного економічного району.

Аналіз попередніх досліджень свідчить про те, що питання розселення населення Харківської області та його історичні особливості висвітлені у роботах Д.І. Багалія [1], М.Ю. Височина [2], Ю.Ю. Заволоки [4] К.А. Немеця [5], Л.М. Немець [6], К.Ю. Сегіди [9,11] та інших науковців. Ними комплексно досліджено історичні аспекти заселення Харківського регіону та сучасні заселенсько-

розселенські процеси. Однак, суспільно-географічні особливості розселення населення у Харківській області з позицій системного підходу у науковій літературі висвітлені недостатньо.

Метою даного дослідження є аналіз розселення населення у Харківській області з позицій системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Розселення населення Харківської області являє собою систему тісно взаємопов'язаних міських та сільських поселень різної величини і господарського призначення, об'єднаних розвинутими транспортно-виробничими зв'язками, загальною виробничою інфраструктурою, єдиною мережею суспільних центрів соціально-культурного обслуговування і місць відпочинку населення [14].

Система розселення Харківської області на сучасному етапі розвивається динамічно. На її формування та розвиток впливає ряд чинників, зокрема:

- географічні – вигідне географічне положення території, сприятливі природні умови й достатні ресурси [1,15];

- політико-історичні – з історичної точки зору у розвитку системи розселення Харківської області можна виділити три заселенські хвилі: первинне освоєння території регіону, яке розпочалося ще в античні часи; примусове заселення військовими у XVII ст.; міграційні процеси під час індустріального розвитку регіону наприкінці XIX ст.;

- соціально-економічні – багатогалузева структура господарства, потужний виробничий комплекс та розвинена соціальна інфраструктура.

Згідно з вихідними положеннями інтегральної теорії систем розселення та концепцією «єдиної систе-

ми розселення» [14] доцільно виділити наступні особливості системи розселення Харківської області:

1) Первинними елементами систем розселення є поселення – міські і сільські. Харківська область нараховує 2178 адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі 27 районів, 17 міст, з яких 7 міст обласного значення (Харків, Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Люботин, Первомайський, Чугуїв), 10 міст районного значення (Балаклія, Барвінкове, Богодухів, Валки, Вовчанськ, Дергачі, Зміїв, Красноград, Мерефа, Південне), 61 селище міського типу, 139 селищ та 1538 сіл [8].

У теорії центральних місць В. Кристаллер довів, що за умов подібного ідеального економічного простору неодмінно виникають фокуси (або ядра) різного рівня ієрархії, які притягують поселення нижчих рівнів [14]. Оскільки міські поселення концентрують у собі переважну більшість населення і в них зосереджені різноманітні функції, то саме вони виступають організаційними ядрами систем розселення різного ієрархічного рівня. Їх ранг за людністю визначає і рівень системи розселення (рис. 1) [14].



Рис. 1. Організаційні ядра системи розселення населення Харківської області у 2013 р. (побудовано за даними [8])

Організаційним центром системи розселення Харківського регіону I рангу є адміністративний центр області – місто Харків.

До організаційних ядер розселення Харківщини II рангу належать два міста обласного значення – Лозова та Ізюм. Значна чисельність населення цих міст пов'язана з їх вигідним транспортно-географічним положенням, територіальною близькістю до густонаселеної Донецької області тощо.

До ядер розселення III рангу в області належать міста з переважанням промислових та транспортних функцій: Куп'янськ, Балаклія, Красноград, Люботин, Мерефа та інші.

До ядер розселення IV рангу Харківщини відносяться переважно агропромислові центри регіону: Богодухів, Вовчанськ, Нова Водолага, Зміїв та інші населенні пункти області.

До ядер розселення V рангу належать міста та селища міського типу, які є транспортними вузлами, або в яких переважає аграрна спрямованість розвитку господарства – Куп'янськ-Вузловий, Козача Лопань, Панютіно, Шевченково, Печеніги, Борова, Краснокутськ та інші.

До VI рангу ввійшли селища с переважанням розвитком сільського господарства: Близнюки, Вільча, Червоний Оскіл та інші населенні пункти Харківщини.

Таким чином, можна простежити пряму залежність між кількістю населення у відповідному організаційному центрі та рівнем розвитку й структурою його господарства.

Для визначення зони впливу організаційних

ядер розселення населення у Харківській області використовуємо модель поля інтегральної функції впливу, яка відображає особливості просторової взаємодії всіх населених пунктів, які знаходяться у межах досліджуваної території (рис. 2) [6].

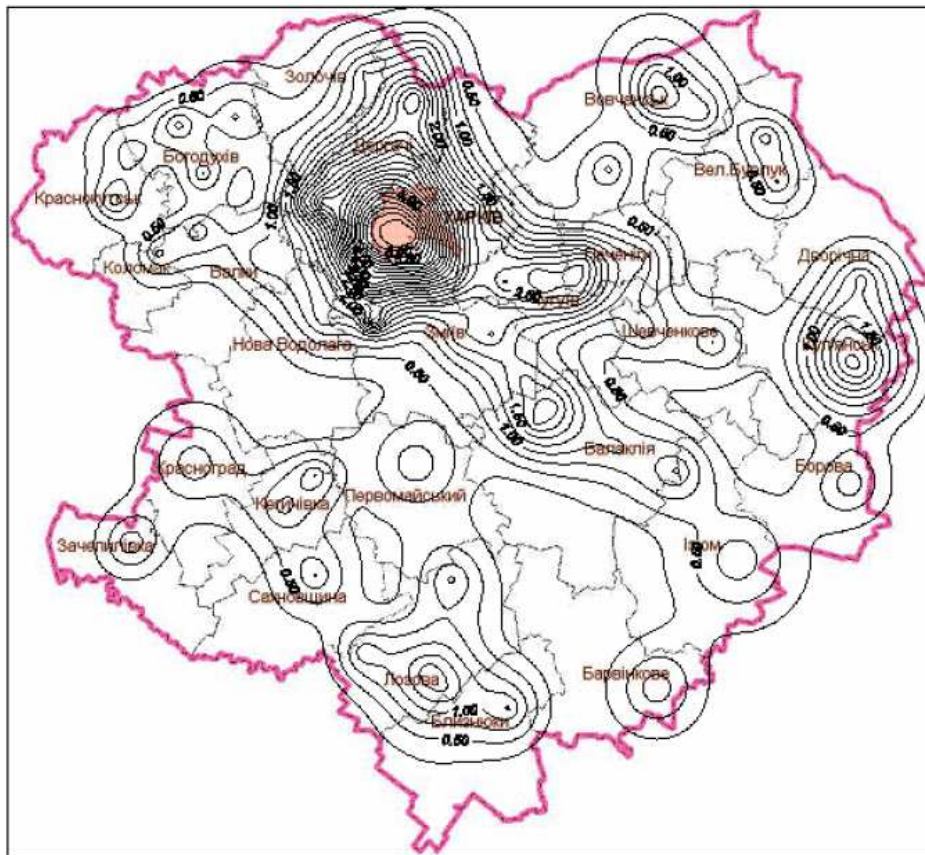


Рис. 2. Модель поверхні інтегральної функції впливу організаційних ядер розселення населення у Харківській області з базовим радіусом впливу $R_0 = 5$ км [6]

Аналіз моделі поверхні інтегральної функції впливу організаційних ядер розселення населення у Харківській області свідчить про те, що найбільшим впливом характеризується місто Харків. Також, у межах обласної системи розселення формуються значно менші (у порівнянні з містом Харковом) центри впливу, які розташовуються навколо значних за чисельністю населення міст області таких як Лозова, Ізюм, Балаклія, Куп'янськ, Чугуїв тощо. На нашу думку, наведена модель поверхні інтегральної функції впливу (рис. 2) з невеликим базовим радіусом достатньо детально відображає мікроструктуру полів взаємодії ядер розселення населення [6] у межах Харківської області.

2) Між поселеннями існують різноманітні зв'язки: демографічні (міграція населення, особливо маятникова), економічні, соціальні, адміністративно-управлінські тощо [6]. Опорний каркас міського розселення Харківської області (рис. 3) є радіально-кільцевим. В ньому наявне одне велике ядро – місто Харків, а інші ядра розміщені на радіальних лініях, які йдуть від головного і переважно з'єднані кільцями (іхніми частинами, хордами) між собою [14].

Серед інтегративних процесів у Харківському регіоні значно розвинені урбанізаційні та агломера-

ційні процеси. Харківська область є однією з найбільш урбанізованих в Україні (урбанізація дорівнює 87 %), однак, для окремих населених пунктів області характерні й процеси субурбанізації. Крім того, Харків є ядром однойменної агломерації, до складу якої входить 27 прилеглих населених пунктів області.

У системі розселення Харківської області розвинені як прямі, так і зворотні зв'язки на всіх ієрархічних рівнях: з обласного центру відбувається управління та моніторинг над виконанням завдань, а нижчі ланки звітують про успішність виконання доручень та отримані результати.

3) Системи розселення є ієрархічними структурами. Харківська обласна система розселення є регіональною системою розселення, її підсистемами є районні системи розселення, а надсистемою – система розселення України [13].

Отже, система розвивається еволюційним шляхом, адже повільно змінює власні параметри і поведінку, перебуваючи у фазі гомеостазису і успішно адаптується до невеликих змін зовнішнього середовища.

У розвитку системи розселення Харківської області можна виділити певні етапи. Зокрема, систе-

ма розселення Харківського регіону почала формуватись ще в античні часи [1]. В процесі заселення Харківської області спостерігались дві великі хвилі міграції: під час Великого переселення народів, та після етапу, який в історії отримав назву «Дикого поля». Перша хвиля міграції була певною мірою закономірна, друга – примусовим заселенням, задля

оборони південно-західних рубежів тодішньої Російської імперії [1, 15]. Завдячуючи сприятливим природним умовам (рівнинній території, м'якому клімату, розгалуженій гідрографічній мережі, родючим ґрунтам, різноманітній флорі та фауні), територія Харківщини освоювалась швидко та комплексно [5, 11].

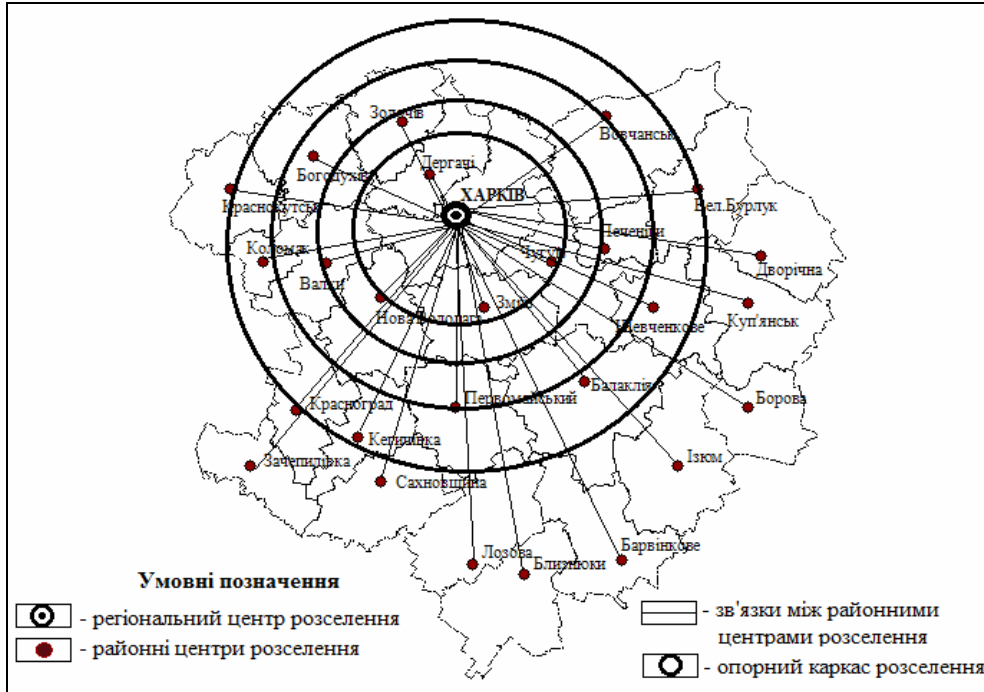


Рис. 3. Розселенська структура Харківської області (побудовано за даними [6, 13])

Для виявлення трансформації розселення населення Харківського регіону використаємо порівняльний метод – співставимо розміщення центру тяжіння розселення населення регіону у XIX та XXI ст. за даними Першого Всеросійського перепису населення 1897 р. та статистичними відомостями 2013 р. Зважаючи на те, що за досліджуваний період територія Харківської області значно змінилась (у порівнянні з територією Харківської губернії, яка станом на 1897 р. мала значно більші межі), проведемо арифметичні розрахунки, щоб визначити кількість населення, яке мешкало безпосередньо у межах сучасної території Харківщини.

Ефективним інструментом виявлення територіальних особливостей розселення населення є просторово-статистичний аналіз, для проведення якого варто скористатись ГІС-платформами ARC GIS. В якості основного показника просторового розподілу населення використаємо центр тяжіння розселення населення (рис. 4) [2, 10].

У 1897 році центр тяжіння населення, як з урахуванням населення великих міст, так і з урахуванням населення районів області практично співпадав з географічним центром області, що пов'язано з майже однаковим рівнем розвитку, як центральних, так і периферійних територій регіону і їх більш-менш рівномірним заселенням [9]. Однак, з часом, через зростання промислових функцій окремих населених пунктів Харківщини та розбудову транспортної ме-

режі почали спостерігатись диспропорції у розвитку окремих міст області. Особливо почав виділятися Харків – як регіональний центр, та такі міста, як Лозова, Зміїв, через зростання їх промислового та транспортного значення [5,7].

Будівництво Курсько-Харківсько-Азовської Південної залізниці, яке відбувалось у 90-і роки XIX ст. сприяло наданню Харкову не тільки статусу губерньського міста, а й значного транспортного вузла [6]. Завдяки будівництву залізниць починається стрімкий розвиток промисловості, який у майбутньому перетворить Харків у одне з 10 найбільших за чисельністю населення міст тодішньої Російської Імперії та великий промисловий і транспортний вузол [2].

У часи правління Миколи II також спостерігався потужний демографічний бум, який загострив земельні питання у селах та спонукав селян шукати кращих умов для життя і праці у найближчих містах [4,11].

Харківська область у сучасних межах була утворена у 1932 році. Однак, місто Харків певний час було не тільки обласним центром, а й столицею Радянської України (з 1919 по 1934 роки), що збільшило його привабливість для трудових мігрантів та переселенців. Також, значні міграційні потоки населення були спрямовані до Харкова й під час Другої світової війни та в повоєнні роки. Не припинилась міграція до Харкова й після здобуття Україною не-

залежності, за рахунок якої чисельність населення міста суттєво не зменшилась при негативній демо-

графічній ситуації у регіоні.

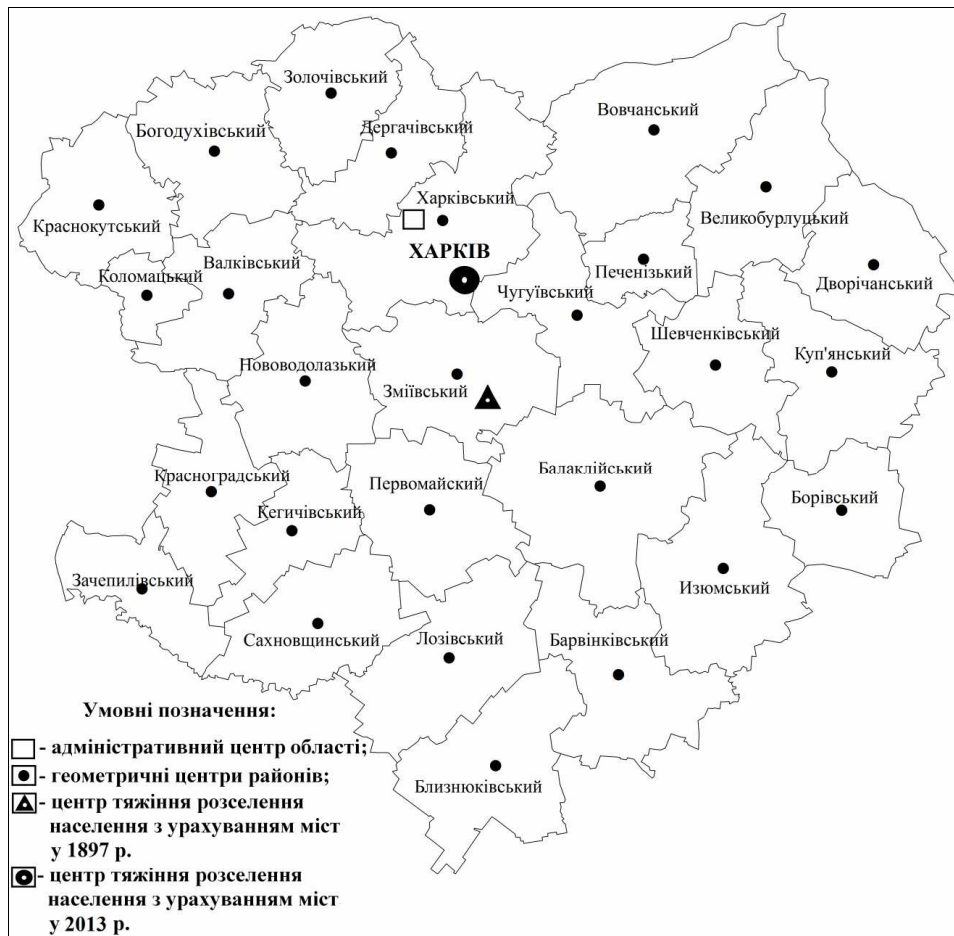


Рис. 4. Центр тяжіння розселення населення у межах Харківської області у 1897 та 2013 рр. (по районах з урахуванням міст) (побудовано авторами за даними [8,12,13])

Розрахунки центру тяжіння розселення населення Харківської області станом на 2013 р. засвідчили, що центр ваги знаходиться на території обласного центру. Таким чином, враховуючи економічний, промисловий, культурний і науковий потенціал розвитку міста, Харків є не тільки адміністративним центром регіону, а й центром тяжіння розселення населення.

Отже, за проміжок часу, який минув з 1897 по 2013 роки, у розвитку розселенської мережі Харківського регіону відбулось зміщення центру тяжіння населення від геометричного центру області до обласного центру – міста Харкова, що свідчить про нерівномірність розвитку системи розселення Харківщини. Таким чином, у теперішній час система розселення Харківського регіону знаходиться у стані нерівномірного розвитку, з орієнтацією на адміністративний центр регіону – місто Харків, яке є центром тяжіння населення. Крім того, у системі розселення Харківщини відбуваються процеси розвитку та розгалуження, тобто, еволюція системи розселення здійснюється переважно інтенсивним шляхом.

Система розселення населення Харківської області є добре організованою, завдячуючи історичним аспектам свого розвитку та більш-менш ефективному управлінню на сучасному етапі.

Серед основних характеристик розселенської мережі Харківської області з позиції системного аналізу можна виділити наступні:

- **поліструктурність, поліфункціональність, поліваріантність у розвитку** – система є множинною, має безліч траєкторій розвитку у точках біфуркації;
- **недетермінованість, стохастичність** – визначеність розвитку системи розселення;
- **наявність механізмів цілепокладання**, завдяки яким розселенська система формує цілі та напрямки подальшого розвитку;
- **гнучкість, адаптивність, стійкість** – система розселення Харківської області є адаптивною до зміни умов оточуючого середовища (як природного, так і економічного), що проявляється у зміщенні центру тяжіння регіональної системи розселення до більш розвиненого економічного центру – міста Харкова.
- **адаптивність**, адже вона володіє здатністю відтворення елементів, структур;
- **самоорганізація, саморегуляція й саморозвиток** властиві системі розселення Харківської області, які зумовлюють її інтенсивний розвиток;
- **емерджентність**, як вищий прояв цілісності системи – сформовано регіональну систему розселення на загальнодержавному рівні, що дозволяє їй проявляти

себе як єдине ціле, мати власні обласні органи управління, комплексно розвиватись у рамках адміністративних меж регіону.

Однак, однією з важливих проблем подальшої еволюції системи розселення Харківської області є нерівномірність її розвитку та зміщення центру тяжіння населення від геометричного центру області до обласного центру – міста Харкова.

Отже, для Харківського регіону ефективною буде така регіональна політика, яка спрямована на комплексний розвиток всіх елементів розселенської мережі [9]. Для подолання проблеми нерівномірного розвитку системи розселення Харківської області варто запропонувати наступні заходи:

- розробка ефективної регіональної політики, спрямованої на комплексний розвиток міст та сільських населених пунктів Харківської області;

- залучення інвестицій у перспективні галузі господарства, з урахуванням інвестиційних паспортів міст та районів;

- промисловий розвиток міст, які у минулому були промисловими центрами, та зберегли свій ресурсний потенціал;

- залучення тимчасово безробітних трудових ресурсів у галузі сільського господарства шляхом фінансового стимулювання;

- розвиток необхідної соціальної інфраструктури у віддалених від обласного центру населених пунктах тощо.

Висновки. Проведений аналіз розселенської мережі Харківської області з позицій системного підходу дозволив встановити її властивості та якості, виявити проблеми та перспективні напрями її розви-

тку.

Система розселення Харківської області формувалась тривалий час і історично пройшла, як етапи відносно рівномірного розвитку, так і етапи переорієнтації векторів розвитку у напрямку промислових центрів, найбільшим з яких є адміністративний центр області – місто Харків.

За період розвитку з 1897 по 2013 роки у системі розселення Харківського регіону відбулись значні зміни, що пов'язано з нерівномірним розвитком системи розселення області. Зокрема, на користь цього свідчить той факт, що за вказаний період центр тяжіння розселення населення змістився від геометричного центру області до обласного центру – міста Харкова.

Розвиток системи розселення Харківської області характеризується поліструктурністю, поліфункціональністю, поліваріантністю, недетермінованістю та стохастичністю, наявністю механізмів цілепокладання, гнучкістю, адаптивністю та стійкістю, має органічний характер системи, самоорганізацію, саморегуляцію й саморозвиток, емерджентність, що характеризує її як складну соціогеосистему.

Основною з проблем розвитку сучасної регіональної системи розселення Харківської області є її орієнтація у напрямку адміністративного центру регіону та слабкий рівень розвитку населених пунктів периферійних територій. Однак, ефективна регіональна політика, спрямована на розвиток малих міст та депресивних територій сприятиме комплексному розвитку, як системи розселення Харківщини, так і господарства регіону в цілому, зростанню добробуту населення області.

Список використаних джерел:

1. Bagalei D.I. Zaselienie Kharkovskogo kraia i obshchiiy khod ego kulturnogo razvitiia do otkrytiia universiteta / D.I. Bagalei. – Kh.: tip. Zylberberga, 1899. – 43 s. [Багалеї Д.І. Заселення Харківського краю і обшчій ход его культурного розвитку до откриття університета / Д.І. Багалеї. – Х.: тип. Зильберберга, 1899. – 43 с.]
2. Vysochyn M.Yu. Suspilno-geografichni osoblyvosti migratsii v regionalniy sotsiogeosystemi (na prykladi Kharkivskoi oblasti): dys... kand. geogr. nauk: 11.00.02 / Kharkivskiy natsionalnyi un-t im. V.N. Karazina. – Kh., 2007. – 276 s. [Височин М.Ю. Суспільно-географічні особливості міграції в регіональній соціогеосистемі (на прикладі Харківської області): дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2007. – 276 с.]
3. Golikov A.P. Matematychni metody v geografii / A.P. Golikov, I.G. Chervaniyov, A.M. Trofimov. – Kharkiv: vyd-vo pry Kharkivskomu universyteti, 1986. – 143 s. [Голіков А. П. Математичні методи в географії / А.П. Голіков, І.Г. Черваньов, А.М. Трофімов. – Харків: вид-во при Харківському університеті, 1986. – 143 с.]
4. Zavoloka Yu.Yu. Suspilno-geografichni aspekty vykorystannia trudovoho potentsialu Kharkivskoi oblasti: dys... kand. geogr. nauk: 11.00.02 / Kharkivskiy natsionalnyi un-t im. V.N. Karazina. – Kh., 2008. [Заволока Ю.Ю. Суспільно-географічні аспекти використання трудового потенціалу Харківської області: дис... канд. наук: 11.00.02 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2008.]
5. Istoriia mist i sil Ukrainkoi RSR: U 26 t. – K., 1967. – T. 21: Kharkivska oblast. – 1086 s. [Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. – К., 1967. – Т. 21: Харківська область. – 1086 с.]
6. Niemets K.A. Doslidzhennia prostоровoi vzaemodii suspilno-geografichnykh ob'ektiv / K.A. Niemets, L.M. Niemets, O.K. Niemets // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii: Mizhregion. zb. nauk. prats. – Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina, 2009. – Вуп. 6(1). – С. 20-31. [Нємець К.А. Дослідження просторової взаємодії суспільно-географічних об'єктів / К.А. Нємець, Л.М. Нємець, О.К. Нємець // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – Вуп. 6(1). – С. 20-31.]
7. Niemets L.M. Osoblyvosti formuvannia poselenskoj struktury Kharkivskoho regionu / L.M. Niemets // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina: zb. nauk. pr. / Kh: KhNU imeni V.N. Karazina, 2009. – S. 190-194. [Нємець Л.М. Особливості формування поселенської структури Харківського регіону /

- Л.М. Немець // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: зб. наук. пр. / X: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – С.190-194].
8. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky v Kharkivskii oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua> [Офіційний сайт Державної служби статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua>].*
 9. *Rozselennia v Ukraini: problemy i perspektvyu / Pid red. chl.-kor. NAN Ukrainy B.M. Danylyshyna. – K.: RVPS Ukrainy, 2006. – 269 s. [Розселення в Україні: проблеми і перспективи / Під ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К.: РВПС України, 2006. – 269 с.]*.
 10. *Segida K.Yu. Metodichni osnovy analizu rozselennia naseleunia regionu / K.Yu. Segida // Problemy bezpererвної geografichnoi osvity i kartografii. – 2013. – Вур. 18. – S. 150-155. [Сегіда К.Ю. Методичні основи аналізу розселення населення регіону / К.Ю. Сегіда // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2013. – Вип. 18. – С. 150-155].*
 11. *Segida K.Yu. Rozselennia naseleunia Kharkivskoi oblasti: terytorialnyi aspekt / K.Yu. Segida // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina: zb. nauk. pr. / Kh: KhNU imeni V.N. Karazina, 2013. – S. 165-169. [Сегіда К.Ю. Розселення населення Харківської області: територіальний аспект / К.Ю. Сегіда // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: зб. наук. пр. / X: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 165-169].*
 12. *Troinitskiy N.A. Pervaia vseobshchaia perepis naseleunia Rossiiskoi Imperii 1897 g. XLVI. Kharkovskaia guberniia / N.A.Troinitskiy // Izdanie tsentralnogo statisticheskogo komiteta ministerstva vnutrennskikh del. – M.: 1904. – 330 s. [Тройницький Н.А. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. XLVI. Харьковская губерния / Н.А.Тройницький // Издание центрального статистического комитета министерства внутренних дел. – М.: 1904. – 330 с.]*.
 13. *Troinitskiy N.A. Pervaia vseobshchaia perepis naseleunia Rossiiskoi Imperii 1897 g. po uездam / N.A. Troinitskiy // Izdanie tsentralnogo statisticheskogo komiteta ministerstva vnutrennskikh del. – S.P., 1897. – 608 s. [Тройницький Н.А. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. по уездам / Н.А.Тройницький // Издание центрального статистического комитета министерства внутренних дел. – С.П., 1897. – 608 с.]*.
 14. *Shablii O.I. Osnovy zahalnoi suspilnoi geografii. Pidruchnyk / O.I. Shablii. – Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, 2003. – 444 s. [Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник / О.І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.]*.
 15. *Shramko B.A. Drevnosti Severskogo Dontsa [Elektronnyi resurs] / B.A. Shramko. – Kharkov: Izdatelstvo Kharkovskogo gosuniversiteta im. A.M. Gorkogo, 1962. – Rezhym dostupa: <http://dalizovut.narod.ru/hramko/hramko.htm>. [Шрамко Б.А. Древности Северского Донца [Электронный ресурс] / Б.А. Шрамко. – Харьков: Издательство Харьковского госуниверситета им. А.М. Горького, 1962. – Режим доступа: <http://dalizovut.narod.ru/hramko/hramko.htm>].*

Summary

Kostyantyn Niemets, Pavlo Virchenko, Kateryna Kravchenko. FEATURES SETTLEMENT OF KHARKIV REGION (WITH SYSTEM APPROACH).

The article defines the factors of settlement system of Kharkiv region, among which is strongly influenced by the geographic, political, historical and socio-economic.

According to the basic provisions of the theory of integral settlement systems identified the peculiarities of the settlement system Kharkiv region, where the primary elements of the settlement are the population centers of different hierarchical levels. Conducted the ranking of organizational centers of population in Kharkiv region and found that the city ranked as the organizing centers of population, determines the level of development of its economy.

The article proves that the support frame of settlement of the population in Kharkov region is monocentric radial-ring, as evidenced by the presence of only one large core settlement – the city of Kharkov.

Found that in Kharkiv region common integrative processes manifested in the high level of urbanization and the presence of a large agglomeration core in the region - Kharkiv City metropolitan area, which includes 27 adjacent to the city of Kharkiv settlements. Established hierarchical system of settlement of Kharkiv Region, including Kharkiv Regional settlement system is a regional settlement system and its subsystems are the regional settlement system and subsystem – Ukraine settlement system.

Conducted space and statistical analysis of the settlement system of Kharkiv region by determining the center of gravity settling of the population in the region as of 1897 and 2013. Based on this analysis showed that compared to the year 1897 the center of gravity settling population as of 2013 with the geometric center of the region moved to the regional center – the city of Kharkov, due to the uneven development of the region and is one of the challenges to the sustainable development of Kharkiv area.

From the standpoint of system analysis of the main characteristics of the authors settlement network Kharkiv region and established their role in the development of the settlement system. Determined the problems and prospects of development of the settlement of Kharkiv region and proposed measures to overcome the uneven development of the settlement area.

Key words: settlement system, organizational cores of settlement, the center of gravity, rank, systematic approach, system analysis, integrated development of regional policy.